

FILOZOFIA E MORALIT NË ISLAM

Prof. Ma'ëruf Zreik

Muhammedi, i dërguari i Zotit thotë:
“Jam dërguar për t'i plotësuar virtytet e moralit”

K U S H T U A R

Besimtarëve që e pranojnë Islamin si fe të shpallur, mesazh dhe sistem jetësor të perfeksionuar...
Pabesimtarëve që e sulmojnë Islamin, e shëmtojnë dhe e cenojnë me përralla, risi dhe prapambeturi...
Atyre që mohojnë vlerën dhe rolin e fesë në formimin e një bashkësie ideale dhe të përkryer...
Pra, këtyre të gjithëve ua prezentoj këtë mund modest...

Autori

HYRJE

Përshtëndes të Dërguarin e fundit, Muhammedin a.s.v.s., të birin e Abdull-llahut dhe kërktoj paqen e Zotit të Madhëruar mbi te!

1. ÇFARË VLERE KA MORALI

Nëse nënkuptojmë se edukata është udhëzimit i zhvillimit të individit për një qëllim të caktuar, atëherë pa dyshim aspekti i moralit zë një vend të rëndësishëm brenda sferave të detyrës edukative, për shkak të vlerës së saj në jetën e individit dhe shoqërisë. Një vlerë të tillë e shohim qartë kur si faktorë kryesorë të mossuksesit në jetë janë faktorët e moralit.

Nëse aspekti i moralit vlerësohet shumë në çdo shoqëri, kohë e vend, atëherë besojmë se një vlerë e tillë do të ekzistojë edhe në Siri (edhe në vendin tonë, përkth.), sepse dekadencia e këtij aspekti është shkaktuar nga ana e diktaturës dhe kolonializmit.

Pa dyshim se shkak i mossuksesit tonë në jetën patriotike është mungesa dhe deformimi i moralit në mesin e popullit, udhëheqësve dhe liderëve në të kaluarën për shkak se sundonin dhe qeverisnin në bazë të parimeve që karakterizoheshin si të pamoralshme..

Sado që të flitet sot për qëllimet tona, si muslimanë apo si arabë, përsëri i gjejmë të kushtëzuara këto qëllime me përforcimin e moralit të udhëheqësve dhe mbarë qytetarëve të tjerë.

2. PSE STUDIUAM FILOZOFINË E MORALIT NË ISLAM

Njerëzit që nga e kaluara mendonin, dhe ende mendojnë, se morali islam është një kodeks i këshillave dhe udhëzimeve që u imponohen nxënësve, t'i mësojnë mekanikisht dhe t'i ndjekin në mënyrë të verbër. Këshillimet për t'i ndjekur virtytet e mira, si p.sh. sinqeritetin, drejtësinë dhe kooperimin e mirë, duhet të zbatohen vazhdimisht në çdo rast, ndërsa veset e këqija, si psh. rrena, prostitucioni dhe tradhtia duhet të qortohen apo të mënjanoen nga jeta e çdo individit.

Ky nocion i moralit islam është tepër i kufizuar, i ngushtë dhe steril, sepse programi edukativ islam përmban një filozofi specifike për moralin që nuk mund të krahasohet me asnjë fe ose ndonjë doktrinë tjetër filozofike të moralit.

Sipas aspektit pedagogjik, nuk ka vlerë vetëm të mbështeturit në formimin e moralit sepse edukata ka për qëllim formimin e qytetarit të mirë: nuk mbështetet vetëm në të njohurit e moralit, por e tejkalon atë për të formuar një sjellje të lartë, të moralshme dhe një personalitet të dalluar.

Ky ishte shkak që nuk iu qasëm studimit të (etikës) moralit në Islam, por bëmë përpjekje për ta studiuar filozofinë e moralit në Islam dhe për të dhënë një sqarim për lexuesit tanë të ndershëm.

3. PËRPJEKJET TONA DHE ATO TË TË KALUARVE

Shumë dijetarë kanë shkruar për moralin islam, por shumë pak prej tyre kanë studiuar filozofinë e tij në këtë fe.

.. VËREJTJE: Gjatë përkthimit të ajeteve të Kur'anit jam mbështetur në përkthimin e H. Sherif Ahmetit, botuar na Prishtinë, 1988. (përkthyesi)

Në fund kemi cekur literaturën e përdorur gjatë këtij punimi filozofik, jo për mburrje e as për kryelartësi, por për t'i ofruar një oportunitet edhe lexuesit të sinqertë që t'i zgjerojë informatat e tij shkencore.

4. KY BOTIM

Ky punim në realitet është rezultat i një ligjërata të mbajtur në Dejri Zor (Siri, përkth.) gjatë muajit Ramazan të vitit 1957, kur edhe për herë të parë ligjëroja në filozofi dhe psikologji; po në atë vit është botuar me ndihmën e Zotit xh.sh..

Pas harxhimit të kopjeve të botimit të parë nëpër tregje dhe pasi që shumë shokë dhe lexues insistonin për një ribotim të tij, vendosa ta botoj por m të korrektuar dhe më të sistematizuar se botimi i parë.

Shpresoj se ky ribotim i dytë është realizuar për hir të Zotit në një anë dhe për ta ndriçuar filozofinë islame-moralin para lexuesve të popullit tonë në anën tjetër.

Paqja, mëshira dhe begatia e Zotit qofshin mbi Ju!

Ma'ëruf Zreik

FEJA DHE FILOZOFIA

Lëvizja fetare reformiste, e cila është formuar nga fundi i shtetit emevit dhe e ka arritur kulmin e saj në kohën e shtetit abasid, për shkak të përkthimeve nga filozofia greke, si parim themelor e ka pasur atë se feja është burim i udhëzimit dhe i njohurisë. Besimi dhe morali deduktohen nga Kur'ani dhe hadithi. Intelekti nuk ka kurrfarë roli në hulumtimin e parimeve kozmologjike dhe në studimin e bazave të moralit, por vetëm e konfirmon atë që e predikon feja.

Filozofia e re moderne përmban një parim krejtësisht të kundërt me atë që u cek më parë, sepse si parim kryesor për të zbuluar thelbin e gjithësisë dhe bazat e etikës për të është intelekti e jo feja.

Këtu vërejmë se filozofia islame e ka mbushur këtë zbrazëti duke e ruajtur edhe rolin e fesë në njohuri. Një ditë është takuar Ibn Rushdi, filozof musliman me Muhjiddin ibn Arabiun, sufistin me famë dhe e ka pyetur: A është i njëjtë produkti filozofik i formuar në bazë të intelektit dhe mendimit filozofik me atë sufist që është formuar në bazë të pastërtisë, askezës dhe dhikrit?

Ibn Arabiu është përgjigjur: “Po dhe jo, ndërsa në mes “Po-së” dhe “Jo-së” fluturojnë shpirtrat. “Po”, sepse intelekti mund të të shpie kah Zoti i Madhëruar, t'i njohë dhe t'i arrijë sekretet e gjithësisë, por do të rrëshqasë dhe do të humbë në dyshime kur është fjala për njohjen e qenies së Zotit të pastër, për shkak të distancimit të tij nga devotshmëria, pastërtia dhe zbatimi i rregullave të Sheriatit me lutjet hyjnore, si dhe nuk ka udhërrëfyes gjatë fluturimeve të tij në mbarë drejtimet e njohjes. Kështu, herë e qëllon e herë gabon”. Për këtë shkak Ibn Arabiu ka thënë se në mes “Po-së” dhe “Jo-së” fluturojnë shpirtrat.

Një gjë të tillë e konfirmon edhe Gustav Leopoldi, kur thotë se intelekti nuk ka poseduar deri sot kurrfarë kapaciteti për të njohur sekretet e botës.

Nuk ka dyshim se filozofia ka ndikuar shumë në njohjen njerëzore dhe shkencat teorike, por është hutuar në lëmin e teozofisë, sepse metafizika gjithmonë ka qenë jashtë fuqisë së intelektit. Njohja e botës së metafizikës është e mundshme vetëm në bazë të shpalljes dhe inspirimit.

Gazaliu në librin e tij “*Destruksioni i filozofëve*” thotë: “Filozofët, që nga koha e Aristotelit e deri sot, i kanë formuar teoritë e tyre në teozofi duke u mbështetur në hamendje dhe ide të paverifikuara. Argumentimi i vërtetësisë së shkencave të tyre teozofike është mbështetur në shkencat e matematikës dhe logjikës”.

Gjithashtu, Gazaliu në librin e tij “*Shpëtimtari nga humbja*” thotë: “Ai, i cili thellohet në matematikë, mahnitet me saktësinë e qartësinë e argumenteve të saj, dhe kështu përfiton një mendim të mirë ndaj filozofëve dhe mendon se të gjitha shkencat tjera i ngjajnë matematikës në qartësi dhe argumentim të shëndoshë. Pastaj dëgjon se filozofët nuk besojnë, mohojnë atributet e Zotit dhe ligjin e Tij; kështu, duke i ndjekur ata, edhe vetë nuk beson.”

Shihet qartë se filozofia ka ngritur njohuri të vërteta në shkencat e kësaj bote, dhe ky është shkaku që pranohet vërtetësia e këtyre shkencave. Mendimet e tyre të shumta dhe të gabuara qëndrojnë në shkencat teozofike dhe metafizike, ndërsa të dërguarit e Zotit dhe sufistët gëzojnë një mendim dhe ide të përbashkët për sa i përket mënyrës së besimit në Zot dhe attributeve të Tij”.

Zoti thotë:

“Ai ju përcaktoi ju për atë që i pat përcaktuar Nuhit dhe atë që ne ta shpallëm ty dhe atë me çka e patëm porositur Ibrahimin, Musain dhe Isain. (I porositëm) Ta praktikoni fenë e drejtë e mos u përçani në te”. (Shūra, 13).

Mospajtimi në mes dijetarëve dhe filozofëve rreth intelektit dhe fesë është shumë i vjetër, sepse një grup njerëzish të cilët besojnë se intelektit është mjet i shkencës dhe se me të arrihet deri te njohja atribuohen si filozofë, ndërsa në anën tjetër qëndron grupi tjetër i njerëzve që pretendojnë paaftësinë e intelektit në njohjen e të vërtetës, duke u mbështetur në atë se njeriu gjen kundërshtime të qarta në rezultatet e hulumtimeve filozofike, dhe mendojnë se njohja e drejtpërdrejt e të vërtetave të larta në gjithësi është e vetmja mënyrë për ta njohur të vërtetën dhe se njohja e tillë ka ndodhur me të dërguarit e Zotit. Por, një njohje të tillë e arrin edhe ai që ndjek rrugën e tyre. Prijës i këtij revolucioni ka qenë autoriteti islam Ebu Hamid el-Gazaliu.

SI I SHQYRTON FILOZOFIA RREGULLAT E MORALIT

Çdo filozofi, nëse synon ta shqyrtojë moralin, ballafaqohet me tri çështje:

Çështja e parë: Cila është e mira e vërtetë supreme, që konsiderohet si intencë e çdo individi?

Çështja e dytë: Si e njohim të mirën dhe të keqen ose si e ndajmë të mirën prej të keqes?

Çështja e tretë: Çfarë fuqie i shtyn njerëzit t'i zbatojnë këto rregulla?

Përgjigjet e doktrinave filozofike janë të shumëllojshme, sepse secila prej tyre i shqyrton këto probleme vetëm në bazë të një aspekti e duke i lënë pas dore aspektet tjera.

Nëse e shqyrtojmë çështjen e parë: “Cila është e mira e vërtetë supreme e që konsiderohet si intencë e çdo individi?”, do të shohim se Sokrati dhe Aristoteli gati se janë të një mendimi. Të dy mendojnë se kjo e vërtetë është lumturia dhe se njeriu e ndien këtë lumturi nëse formon harmonizim në mes instinktit dhe rrethanave të tij. Platoni mendon se “e mira” është animi i shpirtit kah sistemi kozmologjik që prezenton natyrën e vërtetë të shpirtit.

Sufistët mendojnë se kjo e vërtetë është në kënaqësinë materiale të rastit, sepse jeta e njeriut është e shkurtër dhe se njeriu nuk e di kur vdes. Pastaj mendojnë se njeriu nuk mund të mendojë në ringjallje pas vdekjes.

Ndërsa Epikuri mendon se kjo është kënaqësia shpirtërore abstrakte.

Stjuart Milli thotë: “Kjo e vërtetë është transferimi i dobisë personale në atë shoqërore; kur njeriu i përmbush obligimet për hir të obligimit dhe vepron mirë për shkak se natyra e saj është e mirë”.

Durkheimi mendon se kjo e vërtetë reprezentohet me qëllimet dhe virtytet e shoqërisë. Kanti mendonte se kjo është ajo që e pranon intelektin njerëzor, ndërsa për Niçen, ajo ishte fuqi dhe dëshirë.

Këtu vërejmë se këto ide dhe mendime filozofike e kanë humbur rrugën, sepse filozofët janë orvatur ta caktojnë përkufizimin e “të mirës” në bazë të hamendjes, iluzionit dhe imagjinatës.

Sa i përket pikës së dytë, disa mendojnë se e mira dhe e keqja njihen në bazë të përvojës dhe dobisë njerëzore. Nëse individi së bashku me shoqërinë kanë dobi, atëherë është “e mirë”, e nëse vetëm individi ka dobi në dëm të shoqërisë, atëherë është “e keqe”. Këtu kuptojmë se formula e “të mirës” dhe “të keqes” përcaktohet nga dobia, e pikërisht nga dobia e shoqërisë.

Disa të tjerë thonë se në bazë të intelektit njerëzor dallohet e mira prej të keqes. Pra, njeriu nuk duhet të jetë i kënaqur me sjelljen dhe jetën e tij në bazë të ndikimit të ndjenjave të tij shpirtërore, sepse, sipas Aristotelit, vetëm në jetën intelektuale realizohet natyra e njeriut me ndjenjat e tij të thella për ta arritur lumturinë dhe të mirën.

Ana negative e këtij qëndrimi është ajo se i ka ndarë ndjenjat dhe dashurinë nga morali. Dashuria është forcë e madhe dhe faktor i fuqishëm sepse babai nuk e do të birin me intelekt por me ndjenja dhe se kjo dashuri shpeshherë e inspiron intelektin me ide të larta etike.

Sipas Komtit, e mira dhe e keqja ndahen sipas intuitës, sepse ngrohtësia e dashurisë është më e mirë se ftohtësia e intelektit.

Ky grup e ka arsyetuar mendimin e vet duke thënë se morali i përfituar në bazë të intelektit ka nevojë për një shkallë më të lartë të inteligjencës dhe zellshmërisë, të cilën

mund ta arrijë vetëm një pakicë e njerëzve, ndërsa dashuria ekziston në shpirtin e çdo njeriu.

Gjithashtu kanë cekur se ndjenjat dhe dashuria e ringjallin shpirtin dhe gjallërinë në gjoks, shkaktojnë revolucione dhe e ndryshojnë historinë.

Çdonjëra prej këtyre filozofive është munduar ta caktojë mënyrën e dallimit në mes të mirës dhe të keqes, por në fund nuk korrën sukses sepse nuk patën fuqi përballimi.

Nëse njeriu, sipas mendimit tim, mbështetet në këto filozofi të ndryshme për njohjen e të mirës dhe të keqes, atëherë si moto do ta marrë rregullën se në moral nuk ka ndonjë çanësim specifik.

Sa i përket çështjes së tretë, gjejmë se ithtarët e materializmit vullgar epikurian thonë se virtytet që e ngrenë njeriun në lartësitë e lumturisë ideale, mund ta nxisin atë t'i ndjekë e t'i zbatojë ato rregulla të moralit ose t'u shmanget.

Ndërsa ithtarët e “L'art pour l'Art-izmit” mendojnë se vetë obligimi ia ka imponuar njeriut dëshirën dhe se nuk ka nevojë për ndonjë fuqi të jashtme për t'i formuluar rregullat e moralit.

Sipas ithtarëve të fuqisë politike, formulimi i ligjeve dhe sistemeve nga ana e shtetit, përfaqëson një fuqi ekzekutive.

Ndërsa, sipas sociologëve, kjo fuqi i përket shoqërisë e jo shtetit.

Në realitet, as shoqëria e as shteti nuk mund të krahasohen me përsosjen e Zotit të Madhëruar, dhe se këto iniciativa më tepër nxisin kah e keqja sesa kah e mira. Nuk ka dyshim se të gjitha këto iniciativa nuk formojnë në qenien e njeriut ndonjë moral të lartë, dhe se njeriu meqë është larguar nga Zoti i tij, nuk ka për të gjetur jetë të lumtur dhe të moralshme.

SI I SHQYRTON ISLAMI RREGULLAT E MORALIT

Islami i ofron njerëzimit një parim të fortë të moralit ashtu që në të nuk gjen atë dobësi që mund ta hasësh në mendimet e filozofëve tjerë.

Këtu gjejmë udhëzim etik të plotë që e merr njeriun për dore dhe e hip lart në të gjitha sferat e jetës. Nëse të gjitha veprat dhe sjelljet individuale apo shoqërore mbështeten në këto parime islame, atëherë sigurohet jeta dhe zhduken dukuritë negative shoqërore. Filozofia, për të gabuar që në fillim, moralin e shqyrton si çështje sekondare dhe si problem të dytë, sepse çështja e parë që duhet ta analizojë njeriu është: “Çfarë është pozita e njeriut në këtë botë?”.

Islami ofron një përgjigje korrekte dhe kategorike.

Njeriu në këtë botë është rob i Zotit të Madhëruar dhe se çdo gjë që e sheh dhe e rrethon ndërmjet qiellit dhe tokës konsiderohet pronë dhe pjesë e krijimit të Zotit të Madhëruar, eventualisht edhe trupi i njeriut me fuqinë dhe aftësinë e tij janë gjithashtu pronë e Zotit të Madhëruar.

Pastaj, njeriu me gjithë fuqitë dhe aftësitë e tij sprovohet në çdo lëvizje dhe kështu edhe planifikimi i aksionit të tij në jetë i takon vetëm Zotit Fuqiplotë.

Këtu vëren se të gjitha vështirësitë dhe misteret e pyetjeve që i parashtronte filozofia zgjidhen dhe se nuk ka arsye që për çdo pyetje të ketë dhjetëra përgjigje, për t'i hutuar njerëzit dhe për të shkaktuar turbullira në jetë.

Nëse individi pranon se vlera e pozitës së tij varet nga adhurimi ndaj Zotit të Fuqishëm, atëherë do të bindet se e mira e vërtetë dhe supreme në jetën e tij do të jetë sukcesi në atë që konsiderohet si sprovë për ta arritur kënaqësinë e Tij Hyjnore.

Gjithashtu zbërthehet edhe çështja e dytë ku vërtetohet se burim kryesor dhe i vërtetë për njohjen e të mirës dhe të keqes është vetëm udhëzimi i Zotit të Madhëruar.

Pastaj zgjidhet edhe çështja e tretë, ku thuhet se burimi i fuqisë zbatuese për t'i praktikuar rregullat e moralit grufullon nga Zoti i Madhëruar.

Gabimi i filozofisë në këtë lëmë është se ajo ka shqyrtuar vetëm një pjesë të së vërtetës, ose me fjalë të tjera, ka pasur për qëllim ta transferojë të pjesërishmen në të përgjithshme. Filozofia, për ta plotësuar këtë zbrazëti, i ka pranuar disa mendime të pavlefshme, ndërsa Islami ka pasur një qëndrim krejtësisht ndryshe:

“Ne me urtësi e zbritëm atë (Kur'anin) dhe me urtësi është zbritur.” (Isra'ë, 105).

Islami përmban një të vërtetë të plotë e të përkryer, ndërsa te filozofët ajo është e pjesërishme dhe jo e plotë.

Edhe në Islam ekziston doktrina e kënaqësisë, mirëpo e kufizuar në atë që gjen njeriu gjatë praktikimit të urdhrave dhe rregullave të Zotit të Madhëruar.

Kjo kënaqësi mund të jetë materiale, për trupin e njeriut, psikike ose intelektuale për shpirtin e tij; gjithashtu mund të jetë artistike ose shpirtërore për shijen dhe natyrën e njeriut musliman. Lirisht thuajse kjo kënaqësi është individuale, shoqërore dhe njerëzore, me karakter harmonik e jo konfrontues ose turbullues.

Filozofia e përfeksionimit ekziston në Islam, por ky përfeksionim varet prej suksesit të muslimanit gjatë përballimit të sprovimeve hyjnore në jetë. Në këtë përsosje marrin pjesë individi, shoqëria dhe mbarë njerëzimi.

Bihevi i vërtetë i muslimanit nuk qëndron vetëm në lartësimin e tij personal, por edhe në të ndihmuarit e të tjerëve, duke mënjanuar çdo gjë që pengon progresin dhe superioritetin e vëllait të tij.

Këtu, teoria kantiane e mbështetur në ndërgjegjen e perfeksionuar gjen një pozitë të lartë në ligjin dhe Sheriatin islam të zbritur për krijesat nga Zoti Fuqiptotë.

SHKALLËZIMI I MORALIT ISLAM

Sipas Islamit, morali përbëhet prej tri shkallëve:

1. Besimi (imani),
2. Devotshmëria (takva), dhe
3. Dashuria (mehabbe)

1. BESIMI (IMANI)

Besimi do të thotë pranim dhe konfirmim i pastër, pa kurrfarë dyshimi ose frike, siç thotë i Dërguari i Zotit:

“Të besosh në Zot, engjëj, libra, të dërguar, Ditën e gjykimit, në determinizëm dhe indeterminizëm”¹

Nëse fillojmë me besimin në Zot, atëherë do të vërejmë se sa më larg Zotit, aq më larg do të jetë ndikimi i Islamit në jetën praktike dhe në moral, sepse me besimin në Islam nënkuptojmë se njeriu me gjithë çka posedon i takon Zotit dhe se Ai është pronar i vërtetë i gjithë botës, Atij i takojnë nënshtimi dhe lutjet, Ai urdhëron e ndalon dhe i vetmi Ai është udhëzues.

Shpirti i muslimanit duhet ta pranojë se devijimi nga rruga e adhurimit ndaj Zotit dhe udhëzimeve të Tij shkakton humbje, pa marrë parasysh se nga cila anë ose prej cilit mendim arrijnë.

Formimi i një besimi stabil nuk realizohet nëse vetë individi nuk është i bindur krejtësisht se Ai është Ai dhe se çdo gjë është pronë e dëshirës së Tij; besimi i tij do të jetë autentik kur t'i praktikojë rregullat e Zotit, kur t'i formulojë mendimet, teoritë dhe metodologjinë sipas asaj që është zbritur në Librin e Shenjtë; kur e vendos dashurinë në thellësinë e zemrës dhe mohon çdo idhul tjetër si dhe në çdo sjellje dhe veprim kërkon kënaqësinë e Zotit të tij.

Ky është qëllimi i lartë i besimit (imanit).

Besimit në Zot mund t'i bashkangjesim edhe besimin në të dërguarit e Tij, librat dhe Ditën e gjykimit.

Ky besim i reflekton rrezet e tij në çdo vepër dhe sjellje të individit, sepse besimi islam është praktik dhe i drejtuar kah Zoti në çdo aspekt, derisa ai shndërrohet në rob të Tij.

Besimi teorik dhe Islami praktik janë proporcional:

“Nuk është tërë e mira (e kufizuar) të ktheni fytyrat tuaja kah Lindja ose Perëndimi, por mirësi e vërtetë është ajo e atij që i beson All-llahut, Ditës së gjykimit, engjëjve, Librit, peygamberëve dhe pasurinë që e do ua jep të afërmve, bonjakëve, të varfërve, udhëtarëve, lypësve dhe për lirim të robërve, dhe ai që e fal namazin, e jep zekatin, dhe ata që kur premtojnë e zbatojnë dhe të durueshmit në skamje, në sëmundje dhe në flakën e luftës, të tillët janë ata të singertit dhe të tillët janë ata të devotshmit”. (Bekare, 177).

2. DEVOTSHMËRIA (TAKVA)

Devotshmëria përbën shkallën e dytë të moralit dhe do të thotë gjendje e shpirtit gjatë formimit dhe lindjes, si dhe ndjenja se i përket Zotit për shkak të frikës nga Ai.

Devotshmëria e vërtetë është kur zemra e individit i nënshtrohet Zotit, ndien se vetëm Atij i takon adhurimi, nuk e refuzon sprovimin hyjnor dhe kështu orvatet t'i shfrytëzojë

¹ Shiko: *Sahih i Muslimit*, Tirmidhiut 2738, Ebu Davudit 3695, Nisaiut 8/97.

fuqitë, aktivitetet e ndryshme për një përgatitje të tillë. Zoti besimtarët e tillë i përshkruan kështu.

“E besimtarë të vërtetë janë vetëm ata, të cilëve kur përmendet Zoti u rrëqethet zemra e tyre, të cilëve kur u lexohen ajetet e Tij u shtohet besimi, dhe që janë të mbështetur vetëm te Zoti i tyre.” (Enfal, 2).

“Të cilët, kur përmendet All-llahu, u dridhen zemrat e tyre, të cilët janë të durueshëm ndaj asaj që i godet, të cilët rregullisht e falin namazin dhe të cilët japin për qëllime të dobishme nga ajo me çka i furnizua Ne”. (El-Haxh, 35).

Çdokush që ka formuar dhe përforcuar në shpirtin e tij dhe në zemër të vërtetën e devotshmërisë, tashmë e ka ngjyrosur jetën e tij me pastërti, drejtësi dhe jetë të pastër islame. Islami vërehet dhe shfaqet në mendime, dëshirë, anime, shije, ndarje të kohës, shfrytëzim të aktiviteteve, mënyra të punës, metoda të jetës, fitim dhe shpërndarje të pasurisë.

3. DASHURIA (MEHABBE)

Dashuria është shkalla e tretë e moralit dhe njëherit edhe më e larta, sepse kjo e shkrin njeriun në Islam për shkak të relacionit shpirtëror me Zotin, të Dërguarin...

Parimi themelor i devotshmërisë është frika prej dënimit të Zotit që është nxitës i njeriut për ta mbrojtur veten. Kjo dashuri do të thotë kurajë për të kërkuar kënaqësinë e Tij hyjnore, ashtu siç e cek Muhammedi a.s.

*“Dhe një njeri që e përmend Zotin me një koncentrim të plotë dhe i lotojnë sytë...”*²

Rabia Adevie zakonisht lutej kështu: *“O Zot! Nëse të adhuroj për hir të xhennetit - atëherë më largo, nëse të adhuroj për shkak të frikës nga zjarri - më digj; por të adhuroj sepse je Zot dhe të takon adhurimi”*.

Pastaj në një vend tjetër thotë: *“O Zoti im, a e djeg zemrën që të do?!”*

Dashuria është thelbi i shpirtit të filozofisë islame, fillimi dhe mbarimi i çdo gjëje, dhe në gotat e adhuruesve fshehen sekretet hyjnore dhe dritat e shenjta.

Sufistët i kanë nxjerrë bazat e kësaj dashurie prej dritës së Kur'anit Famëlartë, sepse ai përmban pëshpëritje të ngrohta të dashurisë hyjnore për atë që kontemplan.

Muhammedi a.s. gjatë lutjeve të tij kërkonte dashurinë e Zotit:

*“O Zot, bëje dashurinë tënde më të dashur për mua”*³

A thua vallë, ekziston diçka që mund të krahasohet me këtë dashuri kur i drejtohet njeriu Zotit të vet tërë natën, kur ndriçon errësirën me dritat e shenjta dhe e përfundon ditën e tij duke e përmendur emrin e Tij të shenjtë!

Xhunejdi, prijësi i sufistëve, e përshkruan këtë lloj devotshmërie kështu: *“Robi i larguar nga vetja, vazhdimisht e cek Zotin e tij, e shikon Atë me zemër, dritat e Tij e kanë shkrirë zemrën e tij, para tij është paraqitur i Plotfuqishmi nga bota e Tij metafizike, nëse flet, flet me Zotin dhe prej Zotit, nëse lëvizë, lëviz me urdhrin e Zotit, e nëse ndalet do të jetë me Atë. Ai fillon me Zotin, për Zotin dhe qëndron me Zotin”*.

Në një hadithi kuds, Zoti thotë:

*“... vazhdon të më afrohet dalëngadalë (robi im) derisa ta dua, e kur ta dua bëhem të pamurit dhe të dëgjuarit e tij...”*⁴ Pastaj... nëse konstruksioni filozofik i moralit islam mbështetet në besim, devotshmëri dhe dashuri, atëherë si mund të arrihet një gjë e tillë?

² Shih *Buhariun* 2/119-124, *Muslimin* 1031, *Muvattain* 2/952-953, *Tirmidhiun* 2392, *Nisaiun* 8/222-223.

³ Sujutiu në librin e tij *“El xhamius-sagir/1517”*, e ka cekur si hadith të dobët.

⁴ Shih *Buhariun* 11/292-295,

Mendojmë se Islami e sistemon psikikën, shoqërinë dhe shpirtin.

SISTEMIMI PSIKIK

Vërejmë se pa dyshim shpirti vlerësohet shumë te Zoti i Gjithëfuqishëm aq saqë edhe vetë betohet në te, ashtu siç betohet në diellin, hënën, ditën, natën...:

“Pasha diellin dhe dritën e tij! Pasha hënën kur vjen pas tij! Pasha ditën kur ai (dielli) e shndrit! Pasha natën kur ajo e mbulon atë (dritën e diellit)! Pasha qiellin dhe Atë që e ndërtoi ate! Pasha tokën dhe Atë që e shtriu atë (e sheshoi)! Pasha shpirtin dhe Atë që e krijoi atë! Dhe ia mësoi se cilat janë të këqijat dhe të mirat e tij”. (Esh-shems, 1-8)

Zoti këtu betohet vetëm në atë shpirt të pastër dhe në atë besimtar të ngritur mbi nivelin material, shtazor dhe mbi gjërat e kota: *“Betohem në shpirtin që është shumë qortues”.* (Kijame, 2).

Pastaj Zoti tregon se Ai e njeh shpirtin që e kemi ne, trupin tonë, më mirë se ne, sepse ai di çdo gjë bile edhe atë që kemi në zemër, e kështu vështirë është ta mashtrojmë:

“E ju fshihni ose thuani fjalën tuaj haptas. Ai s'ka dyshim se e di çka fshihni në zemrat tuaja!” (Mulk, 13)

“A nuk e di Ai që ka krijuar, kur dihet se Ai depërton në thellësi të sekreteve, i njeh hollësitë!” (Mulk 14)

“Ne e kemi krijuar njeriun dhe e dimë se ç'pëshpërit ai në vetvete dhe Ne jemi më afër tij se damari (që i rrah) i qafës së tij”. (Kâf, 16)

“Andaj, nëse bën shprehjen (lutjen) haptazi, Ai e di të fshehtë, madje edhe më shumë se kjo”. (Tâhâ, 7)

Pastaj Zoti flet për sjelljen dhe bihevioren e njeriut që konsiderohet edhe si çështje e psikologjisë moderne:

“Ka ndonjë nga njerëzit që fjala e tij të mahnit, por vetëm në këtë botë (sepse në botën tjetër gjykon Ai që i di të fshehtat), dhe për atë që e ka në zemrën e tij e paraqet All-llahun dëshmuar, e në realitet ai është kundërshtari më i rreptë.” (Bekare, 204).

Këtu Zoti na njofton se aspekti i jashtëm nuk është sikur ai i brendshmi dhe se Ai nuk mashtrohet në këtë mënyrë:

Gjithashtu vërejmë edhe diferencimin individual në mes njerëzve.

“A thua ata e përcaktojnë mëshirën (pejgamberllëkun) e Zotit tënd? Ne kemi përcaktuar ndër ta gjendjen e jetës në këtë botë; Ne kemi dalluar disa në shkallë më të lartë se të tjerët, që të shfrytëzojnë njëri-tjetrin për shërbime.” (Zuhruf, 8).

Këto vështrime të metodave pedagogjike islame i gjejmë edhe te Pejgamberi i lavdëruar:

“Jam urdhëruar t'ju flas njerëzve sipas nivelit të intelektit të tyre”.⁵

Nëse psikologjia konfirmon ekzistencën e animit qendror themelor (diferenca në mes individit dhe të tjerëve), dhe se prej këtij centralizmi dallohen sjelljet e njerëzve, gjejmë se edhe Islami nuk e le pas dore këtë vështrim, por e ka konfirmuar duke e mohuar sjelljen e rastit në jetën e muslimanit; sepse Islami e urdhëron atë të veprojë për shkak të kërkimit të kënaqësisë së Zotit dhe lartësisimit të fjalës së Tij në baza të ushtrimit shpirtëror dhe praktik të individit dhe shoqërisë, derisa të burojë sjellja prej besimit (imanit) dhe të pastrohet shoqëria nga dëmi, tirania dhe degjenerimi.

Ai (All-llahu) flet për disa gabime të pavetëdijshme dhe të paqëllimta siç janë: betimi i paqëllimtë, harresa, gabimi, dhe nuk lyp ndonjë përgjegjësi ose autorizim për to:

⁵ Ky hadith (në Esnal Metalibi) është i dobët pastaj edhe Sujutiu e ka dobësuar në librin e tij *“El Xhamius Sagir”*, 7838).

“All-llahu nuk ju merr në përgjegjësi për betimet tuaja të paqëllimta (për betim), por ju merr për ato që jeni zotëruar qëllimisht”. (Maide, 89)

Pastaj lyp prej muslimanit të thotë:

“Zoti ynë! Mos na dëno nëse harrojmë ose gabojmë”. (Bekare, 287)

Njeriu është krijesë interesante dhe përmbledhës i kontrasteve, fluturon në hapësirë dhe zhytet në dete, kalon distanca të largëta për një kohë të shkurtër, ndryshon pamjen e natyrës, por në të njëjtën kohë ai është qenie shumë e dobët dhe e paafte, e dëmton një mizë, e mbyt era e ftohtë, i shkakton sëmurje edhe një thumb i imët si dhe e mundon psikikisht ndonjë sëmundje e rëndë.

Zoti e di këtë dobësi fizike e psikike dhe me një lehtësim thotë:

“All-llahu dëshiron t'ju lehtësojë (dispozitat) e megjithatë, njeriu është i paafte (për t'u përballuar epsheve)”. (Nisaë, 28)

Pastaj Zoti i cakton dimensionet e këtij lehtësimi:

“Nuk është mëkat për të verbërin, as për të çalin, as për të sëmurin.” (Nûr, 61)

Obligimi përcaktohet në bazë të mundësive të njeriut:

“All-llahu nuk e obligon asnjë njeri përtej mundësisë së tij”. (Bekare, 286).

Pejgamberi e ka ndaluar edhe lodhjen e tepërt, sepse me lodhje e shpejtësi nuk arrihet asgjë.⁶

Ndërsa mënyra e ndalesës dhe haramit është në përputhje me rregullat më bashkëkohore psikologjike. Zoti i Madhëruar e di se epshi i njeriut është i fuqishëm dhe kokëfortë, refuzon këshillën direkte dhe ndalesën e qartë:

“Vërtet njeriu është përbuzës ndaj Zotit të vet. Edhe vetë është dëshmues i asaj (përbuzjeje). Dhe ai është që shumë e do pasurinë.” (El-Adijat, 6-8)

“Qoftë mallkuar njeriu, sa mohues i fortë është ai”. (Abese, 17)

Kur'ani e ka arritur pikën më të lartë kur ka depërtuar në psikikën e njeriut dhe e ka përshkruar realitetin e tij ashtu siç është:

“Është e vërtetë se njeriu është i prirur të jetë i padurueshëm. Pse kur e godet ndonjë e keqe, ai ankohet së tepërmi. Ndërkaq, kur e gjen e mira, ai bëhet tepër koprrac”. (El-Mearixh, 19-21)

Në Kur'an, gjatë analizës së ndalesës (haramit), zbatohet parimi i suksesivitetit natyror dhe shkallëzimit të logjikshëm.

Vallë, meqë Islami është shpallur atëherë kur tradita e konsumimit të alkoolit ka qenë e përhapur, si do të duhej të funksiononte ai? Sikur t'u thoshte mos e pini, ata do ta pinin, por kjo nuk ndodhi sepse Islami e ndaloi në bazë të metodës suksesive që zgjati tri periudha:

Periudha e parë:

“Të pyesin ty për verën dhe bixhozin. Thuaj: “Që të dyja janë mëkat i madh, e ka edhe dobi (të pakta) në to për njerëzit, por dëmi i tyre është më i madh se dobia e tyre.” (Bekare, 219)

Periudha e dytë:

“O ju që besuat, mos iu afroni namazit duke qenë të dehur derisa të dini se ç'flisni”. (Nisaë, 43)

Periudha e tretë:

⁶ Kjo është një pjesë e kuptimit të hadithit të cilin e kanë transmetuar Bejhekiu dhe Ahmedi nga Ibn Umeri.

“O ju që besuat, s'ka dyshim se vera, bixhozi, idhujt dhe hedhja e shigjetës (për fall) janë vepra të ndyta shejtani, pra, largohuni prej tyre që të jeni të shpëtuar.” (Maide, 90).

Kur'ani pas kësaj shqyrton edhe sëmundjet psikike, flet për egoizmin, edhe pse sipas mendimit të pjesës dërrmuese të psikologëve, moralistëve dhe sociologëve, egoizmi është pjesë përbërëse e natyrës së njeriut dhe se njeriu shikon dobinë e shoqërisë nëpërmes dobisë së vet personale. Pra, egoizmi i tij konsiderohet si faktor i bindjes. Pos kësaj, Islami thërret në altruizëm të vetëdijshëm pa kurrfarë obligimi nga ana e ligjit, për shkak të ndonjë kënaqësie të shkurtër ose dobie të rastit, dhe nuk e shëmton bukurinë e viktimës dëshira për shpërblim ose ndëshkim. Kush jep diçka në dobi të njerëzve për hir të ndonjë çështjeje abstrakte racionale, veç e ka dëshmuar shpirtin që jep më tepër se sa merr.

Pasha jetën time, kjo është shkalla më e lartë e fisnikërisë dhe e përsosjes si dhe një ndër argumentet më të fuqishme të mirësisë dhe virtytit.

Eja me mua që t'i shqyrtojmë bazat e altruizmit të besimit tonë dhe gjurmët e tij në historinë tonë islame për të thithur ajrin e humanizmit fisnik, të mbuluar sot me ambiciet e pasioneve dhe epsheve.

Pasi që emigroi i Dërguari i Zotit me shokët e tij prej Mekkes në Medine, i vëllazëroi muhaxhirët dhe ensarët, caktoi për çdo ensar një vëlla muhaxhir për hospitalitet, pastaj çdo ensar e ka ndarë pasurinë, rrobat, ushqimin, i ka respektuar me një dashuri të sinqertë derisa muhaxhirët e kanë harruar se janë në emigrim.

Këtë fenomen e ka cekur edhe Kur'ani si shembull i përjetshëm për gjeneratat e ardhshme:

“Edhe ata që përgatitën vendin (Medinen) dhe besimin para tyre, i duan të shpërngulurit tek ata dhe nuk ndiejnë në gjoksat e tyre ndonjë nevojë (për zili a tjetër) nga ajo që u jepej atyre (muhaxhirëve), madje edhe sikur të kishin vetë nevojë për të, ata u jepnin përparësi atyre para vetvetes. Kush është i ruajtur prej lakmisë së vet, të tillët janë të shpëtuar”. (El-Hashr, 9).

Pastaj flet për hipokrizinë dhe fariseizmin.

Muhammedi a.s. thotë:

“Njeriu i parë që likuidohet Dytën e gjykimit është martiri i prezentuar; meqë Zoti ia prezenton begatitë e tij dhe i sheh, e pastaj i thotë: Rren, sepse ke luftuar për të të thënë trim, dhe një gjë e tillë tashmë është thënë. Pastaj urdhëron, hiqet për fytyrë dhe gjuhet në zjarr.”⁷

Në Kur'an gjithashtu thuhet:

“Ka disa njerëz që thonë: “Ne i kemi besuar All-llahut dhe jetës tjetër (Ahiretit), por në realitet ata nuk janë besimtarë. Ata përpiqen ta mashtrojnë All-llahun dhe ata që besuan, por në të vërtetë ata nuk mashtrojnë tjetër pos vetvetes, por ata nuk e hetojnë. Në zemrat e tyre kanë sëmundje, e All-llahu u shton sëmundje edhe më shumë, për shkak se ata përgënjeshtrojnë, pësojnë dënim të dhembshëm.” (Bekare, 8-10)

Gjithashtu në Kur'an flitet edhe për cytjet psikike dhe parafytyrimet e njeriut por me karakter negativ dhe se duhet t'i mbështetemi Zotit për t'u mbrojtur prej tyre:

“Thuaj: “Mbështetem (mbrohem) me Zotin e njerëzve! Sunduesin e njerëzve. Të adhuruarin e njerëzve. Prej të keqes së cytësit që fshihet. I cili bën cytje në zemrat e njerëzve. Qoftë ai (cytësi) nga xhindët o nga njerëzit”. (En-Nas, 1-6).

Pastaj i Dërguari i Zotit flet për ndikimin e sëmundjeve psikike në fiziologjinë e trupit:

⁷ Shih transmetimin e Muslimit

“Mos u shtirni si të sëmure se sëmuheni”.

Flitet edhe për dyshimin:

“O ju që keni besuar, largohuni prej dyshimeve të shumta meqë disa dyshime janë mëkat”. (Huxhurat, 12)

“Mos iu qas asaj për të cilën nuk ke njohuri, të dëgjuarit, të pamurit dhe zemra, për të gjitha këto ka përgjegjësi.” (Israë, 36).

Pastaj flet për sëmurdjen e hamendjes.

“Ata janë të luhatshëm ndërmjet atij dhe atij (besimit e mosbesimit), e nuk janë as me ata (besimtarët) e as me ata (jobesimtarët)”. (Nisaë, 143)

Gjithashtu flet edhe për mendjemadhësinë:

“A nuk ke kuptuar për ata që vlerësojnë vetveten? Jo, All-llahu vlerëson atë që do dhe nuk bën të padrejtë asnjë fije.” (Nisaë, 49)

Në Kur'an flitet edhe për utopistët:

“Tek All-llahu është shumë e urryer ta thoni atë që nuk e punoni”. (Es-saff, 3)

Islami është shpallur për të shëruar shpirtin njerëzor prej sëmurjeve dhe mundimeve sipas mënyrave që vijnë:

1. Sipas Islamit, obligohemi ta kontrollojmë epshin, sepse “epshi është shumë nxitës për të keqe” (Jusuf, 53).

Njeriu, për shkak se e edukon veten dhe e korrigjon quhet muxhahid, e këtë i Dërguari i Zotit a.s.v.s. e ka cilësuar si “**xihad më të madh**”.⁸

Pastaj në Kur'an thuhet:

“E kush iu frikësua paraqitjes para Zotit të vet, ndaloi veten prej epsheve. Xhenneti është vendi i tij.” (Naziat, 40-41)

Pastaj në një vend tjetër të Kur'anit thuhet:

“Pasha njeriun dhe Atë që e krijoi atë. Dhe ia mësoi se cilat janë të mirat dhe të këqijat e tij. Pra, ka shpëtuar ai që e pastroi vetveten. E ka dështuar ai që e poshtëroi vetveten”. (Esh-shems, 7-10)

2. Në Islam jemi të obliguar ta mbikontrollojmë veten, ashtu siç thotë i Dërguari a.s.v.: “**Nuk është fuqia në revoltë, për në atë që kontrollon veten në rast hidhërimi**”.⁹

E Kur'ani thotë:

“... dhe që frenojnë mllefën (që u falin të keqen) njerëzve, e All-llahu i do bamirësit.” (Ali Imran, 134)

Dhe kështu, njeriu bëhet zotëruar i vetvetes e jo rob i epsheve dhe pasioneve të tij.

3. Pastaj e cek edukatën e zemrës, sepse për këtë lloj të edukatës pedagogët muslimanë kanë patur interesim jashtëzakonisht të madh.

Për ta praktikuar këtë, nxënësi ka filluar me mësimin mekanik të Kur'anit si dhe të lëndëve tjera: akaidin, fikhun, tefsirin dhe si rezultat i kësaj metode kanë qenë devotshmëria dhe drejtësia.

4. Metoda e altruizmit dhe besimit në vete është shumë e qartë në ajetet që e ngrenë moralin e popullit, shpëtimin dhe reformën:

“Ju jeni populli më i dobishëm, i ardhur për të mirën e njerëzve, të urdhëroni për të mirë, të ndaloni nga veprat e këqija dhe të besoni All-llahun”. (Ali Imran, 110)

“Dhe ashtu (sikur ju udhëzua në fenë islame) Ne u bëmë ju një popull të drejtë (një mes të zgjedhur) për të qenë ju dëshmitarë (në Ditën e gjykimit) ndaj njerëzve”.

(Bekare, 143)

⁸ Shih Tirmidhiun 1621.

⁹ Buhariu 10/431, Muslimi 2609, El Muvatta'e 2/906.

“Ndërsa e tërë krenaria i takon All-llahut, të Dërguarit të tij dhe besimtarëve”.

(Munafikünë, 8)

Viganët e Islamit në fillim kanë qenë disa të rinj nga masa e popullit, por Islami vazhdoi t'i frymëzojë, t'ua ringjallë vetëbesimin dhe t'i vlerësojë aktivitetet e tyre derisa janë shndërruar në ndërtues të historisë, krijues të civilizimit dhe vazhdimisht ua ka rikujtuar nderin e tyre njerëzor.

“Ne, vërtet nderuam pasardhësit e Ademit (njerëzit).” (Israë, 70)

5. Islami ka zbatuar edhe një lloj stërvitjeje të epshit derisa të kufizohet horizonti i kënaqësisë, përtacisë, luksit dhe përballimi i vështirësive në jetë:

“Bëhuni të qëndrueshëm, sepse begatitë nuk janë të përhershme.”¹⁰

Pastaj në Kur'an thuhet:

“O ju besimtarë, bëni durim, bëhuni të qëndrueshëm kundër armikut, rrini të përgatitur, dhe që të shpëtoni, ruajuni dënimin të All-llahut”. (Ali Imran, 200)

Pastaj e ka caktuar agjërimin sepse me të kontrollohet epshi dhe udhëzohet kah të praktikuarit e veprave më të përsosura. Agjërimi shpirtin dhe epshin i qetëson, i kënaq dhe i bën të këndshëm.

Gjithashtu përfitojmë aftësi durimi dhe qëndrueshmërie ndaj vështirësive, dhe dëshirë të fortë gjatë stërvitjes njëmuje.

6. Dhe në fund, Islami kërkon prej muslimanit lutje (dua) dhe përmendjen e emrit të Zotit (dhikër), sepse ai me lutjen e tij përfiton qetësi shpirtërore, kënaqësi e lumturi si dhe lirohet prej çdo gjëje vetëm për ta adhuruar Zotin e Madhëruar.

Në bazë të këtyre gjashtë metodave Islami e ka analizuar shpirtin njerëzor, e ka pastruar epshin nga fëlliqësitë, ia ka zgjidhur problemet dhe e ka sistemuar ashtu siç i takon thirrjes së Zotit:

“O ti shpirt i bindur plotësisht! Kthehu te Zoti yt i vetëkënaqur e i pranuar! Hyr në turmën e robërve të mi! Dhe hyr në Xhennetin tim”. (El-Fexher, 27-30).

¹⁰ Shiko Sahihin e Ibn Habbanit, Kebirin e Taberanit, Sahaben e Ibn Shahinit dhe të Bagaviut.

SISTEMI SHOQËROR

Zoti është mëshirues i madh, i plotfuqishëm, bujar, dorëdhënës, mëshirues, i drejtë, nuk është as dëmtues e as fanatik, e do vetëm të pastërtin, atë që u largohet të këqijave dhe gjërave të shëmtuara, kërkon prej besimtarëve gjithashtu të jenë të mëshirueshëm, bujarë, dorëdhënë, të drejtë, të mos bëjnë dëme...

Glorifikimi dhe mendjemadhësia i takojnë vetëm Zotit të Madhëruar dhe Ai nuk do që njeriu të bëhet mendjemadh në tokën e Tij.

Islami është shpallur për ta kompletuar konstruksionin e moralit ashtu siç thotë Muhammedi a.s.:

“Jam dërguar për t'i përsosur virtytet e moralit”.¹¹

Si ka depërtuar Islami deri te ky moral shoqëror dhe këto ndjenja të përbashkëta?

Themi se këtë e ka arritur sipas tri mënyrave që vijojnë:

1. Moralit të familjes,
2. Moralit të shoqërisë dhe
3. Moralit të njerëzimit.

Reforma në Islam dallohet nga reformat e doktrinave tjera, sepse një gjë e tillë fillon prej brendisë së individit, shpirtit, zemrës, pastaj familjes, shoqërisë dhe mbarë njerëzimit; fillon prej parciales për të arritur në universale, prej individit deri në mbarë njerëzinë, ashtu siç thuhet në hadithin e Pejgamberit a.s.:

“Fillo nga vetja e pastaj nga vëllai yt”.¹²

Ky është një ndër parimet e formimit të filozofisë së moralit në Islam.

1. MORALI I FAMILJES

Zoti i Madhëruar, për ta reformuar moralin familjar, ka filluar me sistemimin e çdo individi në familje:

“O ju që besuat, ruani veten dhe familjen tuaj prej një zjarri...” (Tahrimë, 6)

Pastaj Zoti vazhdon të na tregojë në Librin e tij të Shenjtë se martesë është dashuri dhe shpirt para se të jetë instinkt dhe materie, kurse si simbol është prehja që e ndiejnë së bashku bashkëshorti me bashkëshorten e tij:

“Dhe nga faktet e (Madhërisë së) Tij është që për të mirën tuaj Ai krijoi nga vetë lloji i juaj palën (gratë), ashtu që të gjeni prehje tek ato dhe në mes jush krijoi dashuri e mëshirë. Në këtë ka argumente për njerëzit që mendojnë”. (Rûm, 21).

Gjithashtu hasim përgjegjësi për kujdesje ndaj fëmijëve sepse i Dërguari i Zotit thotë:

“Çdo dru ka frytin e vet, ndërsa fryti i zemrës është fëmija”.¹³

E Zoti i Lartësuar thotë:

“Pasuria dhe fëmijët janë pasuria e kësaj jete.” (Kehf,46)

Mendimtarët dhe pedagogët muslimanë kanë shkruar shumë libra rreth edukatës së fëmijëve sipas metodologjisë dhe parimeve islame. Ndoshta ndër më të njohurit është libri i autoritetit në Islam, Gazaliut *“Ringjallja e shkencave të fesë”*, ku flitet për metodën që duhet ta ndjekin prindërit gjatë edukatës së fëmijëve të tyre, i këshillojnë dhe ua mësojnë virtytet e moralit, të largohen prej shoqërisë së keqe dhe të mos bëhet për ta dëfrimi pjesë e jetës së përditshme.

¹¹ Shiko Ahmedin, Hakemin, Haraitin, Ibn Abdil Berrin, Malikin 2/904.

¹² Shiko: Muslimin 997, Ebu Davudin 3955, Tirmidhiun 1219, Nisaiun 7/304.

¹³ E transmeton Bezzari nga Ibn Umeri, kurse Sujutiu e ka dobësuar në el Xhami'us Sagirin e tij 2314.

Sipas Gazaliut, së pari duhet të fillohet nga mosushqyerja e fëmijëve me pasuri të ndaluar (haram) dhe mosdhënia e gjirit të gruas që ushqehet me haram, për të mos u formuar trupi i fëmijës me haram...

Muhammedi a.s. i ka përmbledhur rregullat e edukatës së fëmijëve në thënien e tij koncize:

“Urdhëroni fëmijët tuaj që në moshën shtatëvjeçare të falen, përdorni masat fizike në atë dhjetëvjeçare dhe ndani në shtrat”.¹⁴

Sa i përket përgjegjësisë, Islami i ka përcaktuar çdo personi në familje përgjegjësi specifike:

“Gjithë jeni barinj, dhe çdo bari është përgjegjës i tufës së tij”.¹⁵

Pastaj i ka përcaktuar rregullat e bashkëpunimit dhe shembëlltyrës pozitive, i madhi e mëshiron të voglin, ndërsa i vogli e respekton më të rriturin.

Amër bin Utbe e ka këshilluar pedagogun e fëmijës të tij:

“Si fillim i edukatës së fëmijës tim le të jetë përmirësimi i vetvetes”.

Nëse Islami kërkon prej prindit ta përfaqësojë veten si shembëlltyrë para fëmijës së vet, atëherë i Dërguari i Zotit ka qenë i tillë prej mbarë njerëzve. Këtë e dëshmon edhe vetë Zoti i Madhëruar:

Pastërtia e Muhammedit a.s.:

“Pasha yllin kur ai bie prej lart (poshtë)! Shoku juaj (Muhammedi që ju e njihni) as nuk është njeri që ka humbur, as që ka devijuar (nga e vërteta). Dhe ai nuk flet nga mendja e tij. Ai (Kur'ani) nuk është tjetër pos shpalljes që i kumtohet. Atë ia mësoi, Ai fuqiploti (Xhibrili). Që ka mendje precize dhe që u përqëndrua në formën e vet (reale). Dhe ai, Xhibrili ishte në horizontin e lartë (nga Lindja)”. (En Nexhm, 1-7)

Karakteristika e moralit të Muhammedit a.s.:

“Ti ke me të vërtetë moral të lartë”. (Kalem, 4)

“O ti Pejgamber, ne të dërguam ty dëshmuës, lajmëtar, përgëzues e qortues”. (Ahzab, 45)

Shembëlltyra e Muhammedit a.s.:

“Ju e kishit shembullin më të lartë në të Dërguarin e All-llahut, kuptohet, ai që shpreson në shpërblimin e All-llahut, në botën tjetër, ai që atë shpresë e shoqëron duke e përmendur shumë shpesh All-llahun”. (Ahzab, 21).

Nga frika që të mos ngrihet Pejgamberi a.s. në një shkallë mbinjerëzore hyjnore, thuhet në Kur'an:

“Thuaj: “Unë jam vetëm njeri, sikurse edhe ju, mua më shpallet se vetëm një Zot është Zoti i juaj”. (Kehf, 110).

Pastaj flet për përkoren dhe përmbajtjen në haje, pije, veshmbathje...

“Dhe ashtu (sikur ju udhëzua në fenë islame) ne ju bëmë ju një popull të drejtë (një mes të zgjedhur)...” (Bekare, 143)

“Hani e pini dhe mos e teproni”. (Aë'raf, 31)

Muhammedi a.s. thotë:

“Ha, pi, veshu dhe jep sadaka të matur, por edhe jo shumë pak”.¹⁶

Në Kur'an përsëri thuhet:

“Edhe ata që kur shpenzojnë nuk e teprojnë e as nuk janë dorështrënguar, por mbajnë mesataren e janë të matur”. (Furkan, 67)

¹⁴ Transmeton Ebu Davudi 495.

¹⁵ Shiko Buhariun 13/100, Muslimin 1829.

¹⁶ Shiko Ahmedin, Nisaiun, Ibn Maxhen, Hakimin, Sujutiun në librin e tij “El xhamius-Sagir”, 6402;

Pastaj Islami thërret në mbajtjen e pastërtisë materiale dhe shpirtërore, sepse një gjë e tillë ndikon në vitalitetin e shpirtit dhe epshit.

Për këtë Muhammedi a.s. thotë:

“Pastërtia është prej besimit (imanit)”¹⁷

Sipas rregullores së kësaj metode, gjithashtu janë rregulluar edhe: sistematizimi i trashëgimit, të drejtat e gruas, mospërzierja e botës mashkullore me atë femërore etj. Meqë themel i familjes islame është martesja, në Kur'an caktohet numri i saj për të vendosur një balancim në mes dy gjinive, kërkohet shumimi i fëmijëve për t'u shtuar numri i muslimanëve, është caktuar ndarja (divorci) për sigurim edhe pse konsiderohet ndër hallallet më të urryera tek Zoti, është ndaluar prostitucioni si dhe çdo relacion tjetër joligjor, pastaj flitet për mirësinë ndaj prindërve si një sjellje humane, njerëzore dhe e sinqertë.

Në fund, për femrat në Kur'an janë caktuar rregulla të përgjithshme (mbuloja, ruajtja e shikimit, ndalimi i marrëdhënieve të fshehta seksuale, mbulesa e zbukurimit) për t'i përgatitur të jenë bashkëshorte të denja.

2. MORALI SHOQËROR

Morali shoqëror sipas Islamit formohet në bazë të gjashtë parimeve:

PARIMI I PARË: Ringjallja e ndjenjave dhe solidaritetit shoqëror në shpirtin e njerëzve.

I Dërguari i Zotit për këtë thotë:

“Nuk më beson ai që fle i ngopur, ndërsa e di se fqinji i tij i afërt është i uritur”¹⁸

“Kush nuk interesohet për çështjen e muslimanëve, nuk është prej tyre (musliman).”¹⁹

Derisa Aliu r.a. hante ushqim me shoqen e tij Fatimen (ndoshta nuk u mjaftonte të dyve), erdhi një lypës, ia dhanë atë që e hanin dhe ngelën të uritur:

“Madje edhe sikur të kishin vetë nevojë për të, ata u jepnin përparësi atyre para vetes.” (Hashr, 9).

Në bazë të këtij morali dhe fisnikërie shoqërore të pashoqe janë ngritur xhami, janë ndërtuar shkolla, janë shtuar vakëfe me vende të posaçme për udhëtarët.

Vetëm historia jonë është specifike dhe karakteristike me vakëfet për të mirën shoqërore.

PARIMI I DYTË: Përhapja e vëllazërimit dhe barabarësisë mes njerëzve në shoqëri.

Besimtari është vëlla i besimtarit me dashje ose pa dashje:

“Me të vërtetë besimtarët janë vëllazër”. (Huxhurat, 10).

Muhammedi a.s. thotë:

“Besimtari për besimtarin është sikur një fortifikatë e fuqishme dhe e palëvizshme”²⁰

Islami i ka bërë njerëzit të barabartë dhe i ka eliminuar të gjitha diskriminimet klasore, princi dhe ministri janë të njëjtë para të vërtetës, saqë vetë Pejgamberi i Zotit ka proklamuar qartë dhe drejtpërdrejtë për herë të parë në historinë njerëzore:

¹⁷ Transmeton Taberaniu (hadithi është i njohur).

¹⁸ Shiko transmetimin e Bazarit, Taberanit, Sujutiut 7771.

¹⁹ Bejhekiu transmeton nga Enesi, pastaj shih Taberaniun dhe Ebu Neimin.

²⁰ Buhariu 5/71, Muslimi 2585 dhe Tirmidhiu 1929.

“Sikur të vidhte Fatimeja, e bija e Muhammedit, do t’ia pritja dorën”.²¹

Barabarësia është pika themelore në mësimet islame kurse devotshmëria është privilegj i vetëm në mes individëve:

“S’ka dyshim se tek All-llahu më i ndershmi ndër ju është ai që më tepër është ruajtur”. (Huxhurat, 13).

PARIMI I TRETË: Përgjegjësia ndaj bashkësisë.

Një ndër karakteristikat më të vlefshme të vetëdijes individuale është ndjenja për përgjegjësi ndaj bashkësisë pastaj përpjekja e tyre për një bashkëpunim shoqëror derisa të bëhet shoqëria një fortifikatë e fortë pa kurrfarë plasaritjeje.

Sipas këtij parimi vlerësohen popujt, amshueshmëria e civilizimeve dhe grandioziteti i feve. Fe e vërtetë është ajo që zhvillon në shpirtin tënd ndjenjat ndaj të tjerëve; civilizim i amshueshëm është ai që nxit në shpirtin e fëmijëve ndjenjën shoqërore, kurse popuj fisnikë janë ata në mesin e të cilëve mbretëron shpirti i bashkësisë (shpirti shoqëror) mbi çdo tendence individuale dhe vetjake.

Islami fton në bashkëpunim, përforcon marrëdhëniet e individit me rrethin e tij në bazë të lutjes, edukatës dhe Sheriatit.

Kjo iniciativë përcakton afrimin e individit ndaj Zotit të Lartë në bazë të asaj që i ofron shoqërisë.

Muhammedi a.s. thotë:

“Feja është këshillë”.²²

Filozofia e këtij morali shoqëror është: *“Ndihmohuni mes vete me të mira dhe të mbara e mosni në mëkate e armiqësi”*. (Maide, 2).

PARIMI I KATËRT: Qëndrimi i muslimanit ndaj kësaj bote dhe botës tjetër.

Islami nxit të punohet për këtë botë:

“Dhe se njeriut nuk i takon tjetër vetëm se ajo që e ka punuar”. (Nexhm, 39)

“E kur të kryhet namazi, atëherë shpërndahuni në tokë dhe kërkonit begatitë e All-llahut”. (Xhumua 10).

Gjithashtu Islami nxit të punohet edhe për botën tjetër:

“Po ju po i jepni përparësi jetës së kësaj bote. E dihet se jeta e botës tjetër është më e dobishme dhe e përjetshme”. (El A’ëla, 16-17)

“E për sa i përket atij që ka tepruar. Dhe i dha përparësi jetës së kësaj bote.

Xhehennemi do të jetë vendi i tij”. (Naziat 38-39)

Islami nuk ia dorëzon fatit çështjet e kësaj bote dhe të botës tjetër e as ambicieve, por ka caktuar një proporcionalitet në mes të dyjave. Ebu Hamid el Gazaliu mendonte se qëllimi i edukatës islame është përfitimi i lumturisë në të dy botët, ku edhe Zoti thotë:

“Zoti ynë, na jep të mira në këtë botë dhe në tjetrën.” (Bekare, 201)

Muhammedi a.s. thotë:

“Nuk është më i mirë mes jush ai që le këtë botë për tjetrën e as ai që le atë botë për këtë”.²³

PARIMI I PESTË: Ringjallja e ndjenjës shoqërore në bazë të namazit në bashkësi, zekatit dhe haxhxit.

Muslimani mëson barabarësinë gjatë kryerjes së namazit në bashkësi, sepse të gjithë qëndrojnë para Zotit në një rresht, i pasuri dhe i varfëri; as prejardhja e as pasuria nuk japin përparësi, por vetëm dituria dhe devotshmëria.

²¹. Ebu Davudi 4395, Nisaiu 8/70, hadith i vërtetë.

²². Muslimi 1927

²³. Shiko Ibn Asakirin, Dejelemin kurse Sujutiu në Xhamius-Sagirin e tij e dobëson 7574)

Umer ibn Hattabi thotë:

“Kontrolloni vëllezërit tuaj në namaz, nëse mungojnë për shkak të sëmurjes, vizitoni, e nëse janë të shëndoshë, qortoni”.

Pra, kryerja e namazit në bashkësi reflekton vëllazërim, barabarësi, imperativ për vepra të mira dhe pengim për të këqija, vlerësim të shkencës dhe udhëheqje të dijetarëve.

Të gjitha këto përbëjnë atë që sot filozofia moderne e quan “sentiment shoqëror”.

Kurse zekati e shtyn muslimanin të ndjejë se ai nuk është pronar i pasurisë, por vetëm trashëgimtar dhe përgjegjës para Zotit të Lartë; ai gjithashtu lirohet nga koprracia dhe grumbullimi i pasurisë, mësohet ta shpërndajë në favor të bashkësisë; shpirti i bashkëpunimit përhapet në mesin e shoqërisë, po ashtu edhe solidariteti, vëllazërimi, dashuria etj. Ky efekt i bën muslimanët ashtu siç i përshkruan Zoti i Madhëruar:

“*Ata janë që për hir të Tij u japin ushqim të varfërve, jetimëve dhe të zënëve rob*”.

(Insan, 8)

Njeriu gjatë haxhxit pendohet dhe i premtun Zotit të tij se do të bëhet musliman me plotkuptimin e fjalës.

Haxhxi prezenton edhe edukatë të lartë shoqërore, sepse muslimanët bashkohen pa marrë parasysh ngjyrën, kombin; kanë veshje të njëjtë në një kohë, për një qëllim dhe ndjejnë se qendra e vatanit islam është Shtëpia e Zotit (Bejtull-llahi), në drejtim të së cilës drejtohen çdo ditë më së paku pesë herë.

PARIMI I GJASHTË: Mosndarja e fesë nga shteti.

Islami nuk izolohet nga kjo jetë për shkak të devotshmërisë e as për shkak të vuajtjes së trupit gabues:

“*Ndërsa murgësinë ata vetë e shpikën. Ne nuk ua bëmë obligim atyre*”. (Hadid, 27)

Islami ndërhyr në çdo sferë të jetës, e organizon dhe nuk e ndan në dy pjesë: në jetë shpirtërore dhe në atë materiale, por i konsideron si një tërësi e pandarë.

Çdo njeri, i cili gjatë punës së tij kërkon kënaqësinë e Zotit, nuk mashtron, nuk sulmon, e përmend Zotin, ndien mbikëqyrjen hyjnore gjatë aktivitetit të tij dhe konsiderohet besimtar.

Kjo gjë është absurde nëse e ndajmë jetën në atë shpirtërore e materiale.

Për këtë shkak duhet të dyja të bashkohen e të formojnë një tërësi të pandarë.

Orientalisti Leopold Vaisi, i cili ka pranuar Islamin, thotë:

“*Ideja jonë për veçantinë e Zotit të Madhëruar duhet të jetë e qartë gjatë përpjekjeve tona për t'i harmonizuar dhe njësuar sferat e ndryshme të jetës sonë*”.

Këto ishin gjashtë parimet të cilat e formojnë moralin islam shoqëror.

Islami nxit shkencën dhe e obligon çdo musliman e muslimane të merret me te, thërret në vëllazërimin islam, përhap dashurinë mes njerëzve, respektimin dhe mbrojtjen e të drejtave të fqinjët, urren armiqësinë, kërkon falje, modesti, kooperim, ndërmjetësim për paqe, imperativ për vepra të mira dhe largim nga të këqijat; ndalon përgojimin, mallkimin dhe hamendjen, kërkon realizimin e premtimit dhe të thuhet e vërteta haptazi, cakton mënyrën e dialogut dhe të bisedës, refuzon emërimin me pseudonime të urryera, kërkon të bisedohet për gjëra të mira dhe të mos ngrihet zëri lart; cakton rregullat e hyrjes në shtëpitë e të tjerëve, pastaj flet për marrëdhëniet tregtare dhe materiale në mes njerëzve; ndalon mashtrimin, vjedhjen dhe cakton dënim të posaçëm për to; mohon dëshminë e rrejshme dhe vrasjen pa të drejtë; këshillon se si të sillemi me jetimin si dhe të mos keqpërdoret pasuria e tij; mohon kamatën dhe lejon shitblerjen; lyp të grumbullohet pasuria por si mjet e jo si qëllim parësor, pastaj thërret në patriotizëm të vërtetë dhe dashuri të sinqertë ndaj vatanit, demokracisë, drejtësisë, lirisë, xhihadit material dhe shpirtëror; praktikon parimin: “Prej nga e ke ti këtë?”; kërkon rregull dhe

t'i nënshtrohem Zotit, lejon proklamimin e luftës në kushte të posaçme dhe vëzhgimin informativ në luftë si dhe ka një qëndrim të ndershëm dhe fisnik ndaj feve tjera.

3. MORALI NJERËZOR

Morali njerëzor sipas Islamit formohet në bazë të pesë parimeve që vijojnë:

PARIMI I PARË: luftohet sektizmi dhe fanatizmi

Muslimani beson në të gjithë të dërguarit e Zotit pa kurrfarë diskriminimi në mes tyre: *“Ju besimtarë thuani: “Ne i besuam All-llahut, atë që na shpalli neve, atë që iu shpall Ibrahimit, Ismailit, Is'hakut, Jakubit dhe pasardhësve (të Jakubit që ishin të ndarë në dymbëdhjetë fise), atë që u është dhënë Musait, Isait dhe atë që iu është dhënë nga Zoti i tyre pejgamberëve, ne nuk bëjmë dallim në asnjërin prej tyre dhe vetëm Atij i jemi bindur”*. (Bekare, 136)

“Ai ju përcaktoi ju për fe atë që i pat përcaktuar Nuhit dhe atë që ne ta shpallëm ty dhe atë me çka i patëm porositur Ibrahimin, Musain dhe Isain. (I porositëm) ta praktikoni fenë e drejtë e mos u përçani në te”. (Shūra, 13)

“Thuaj: “O ju besimtarë! Unë nuk adhuroj atë që ju adhuroni. As ju nuk jeni adhurues të atij që unë adhuroj! Dhe unë kurrë nuk do të jem adhurues i asaj që ju e adhuroni. Por edhe ju nuk do të jeni adhurues të atij që unë e adhuroj! Ju keni fenë tuaj (që i përmbaheni), e unë kam fenë time (që i përmbahem)!” (Kafirünë, 1-6)

PARIMI I DYTË: vëllazërimi njerëzor

Lidhja në mes muslimanëve është lidhje vëllazërore fetare:

“Me të vërtetë besimtarët janë vëllazër”. (Huxhurat, 10)

PARIMI I TRETË: ideja e paqes botërore

Paqja botërore konsiderohet edhe ide bashkëkohore. Kolonializmi llo motit dhe e shfrytëzon këtë ide në favor të qëllimeve të veta personale.

Zoti i Madhëruar ka thënë para një mijë e katërqind vitesh:

“O ju që keni besuar, hyni në paqen e tërësishtme”. (Bekare, 208)

“Në qoftë se ata anojnë kah paqja, ano edhe ti kah ajo, e mbështetu në All-llahun.” (Enfalë, 61)

PARIMI I KATËRT: kozmopolitizmi ndërkombëtar

Koncepcioni i Islamit në botë është kozmopolit dhe ndërkombëtar, sepse Zoti i Madhëruar nuk e ka dërguar Muhammedin a.s. për një popull të posaçëm por për mbarë botën.

“E ne të dërguam ty (Muhammed) vetëm si mëshirë për të gjitha krijesat”. (Enbija, 107)

Mesazhi i Islamit tejkalon tokën, kombin, ngjyrën dhe kohën, për të formuar një shtet të plotë e pa kufij; nuk ka në te privilegj arabi mbi të huajin, i bardhi mbi zezakun, por vetëm devotshmëria do të gëzojë përparësi:

“Ne nuk të dërguam ty ndryshe vetëm se për të gjithë njerëzit, myzhdedhënës dhe tërheqës i vërejtjes, por shumica e njerëzve nuk e dinë.” (Sebe'e, 28)

PARIMI I PESTË: njerëzimi

Edhe pse filozofët dhe politikanët më të mëdhenj të kohës bashkëkohore kanë qenë të paafitë ta shqyrtojnë këtë parim dhe ta bindin popullin, vërejmë se Muhammedi a.s. këtë parim e ka formuluar aq thjeshtë për ata që jetonin në shkretëtirë, të paarsimuar dhe të pacivilizuar:

“O njerëz! Zoti juaj është një, babai juaj është një, të gjithë jeni të Ademit dhe ai është prej dheut. Privilegj i vetëm në mesin tuaj është devotshmëria”.²⁴

²⁴ Të gjithë transmetuesit e hadithit janë të një mendimi kompakt se ky është hadith autentik dhe i vërtetë.

SISTEMIMI SHPIRTËROR

Shpirti (ruhi) në filozofinë islame ka një pozitë të lartë dhe njihet si sekreti më i madh në Islam. Nuk e teproj nëse them se doktrinat idealiste botërore, edhe pse kanë arritur zbulime të thella në këtë lëmë, prapëseprapë nuk e kanë arritur atë që e ka zbuluar sufizmi.

Sufizmi njihet si etshmëri për ideal në shkencat fetare e laike dhe si qëllim kryesor e ka Zotin e Madhëruar, që adhurohet dhe konsiderohet si qenie e nevojshme, që do dhe duhet, Dhënës dhe Pronar i jetës, ngritës i shtyllave të qiellit.

Sufisti takohet me Atë me shpirt, zemër dhe intuitë, gjithmonë i përulet në sexhde, shkrihet në lutje dhe dashuri, sheh pjesëmarrjen e Zotit në çdo send, në mënyrë objektive, Ai e sheh sufistin edhe pse sufisti nuk e sheh atë, pastaj Ai e di sekretin dhe shpëtimin e robit të Tij.

Ebu Jezid el Bistami u drejtohej dijetarëve kështu:

“E merrni diturinë prej të vdekurve, ndërsa ne e marrim prej të gjallit që nuk vdes”.

Sufistët dhe idealistët, edhe pse janë të ndarë në fe dhe doktrina të ndryshme, janë të një mendimi kompakt se shkenca përmbanë edhe metodë ezoterike që e pranon intelektin preciz së bashku me realitetin objektiv inteligjibil.

Parimi themelor i këtij ezoterizmi është relacioni në mes shpirtit human dhe atij universal sipas idealistëve, ose në mes shpirtit dhe Krijuesit të tij sipas sufistëve.

Gazaliu thotë se ai që e pastron shpirtin nga prangat dhe errësitat e materies gjatë lutjes pranohet te Zoti, pastaj Ai emëron mbi të shenjat dhe sekretet e ekzistencës, i ndriçon shkencat dhe atë që është mbi horizontet e pesë shqisave ose atë që e përceptojmë por nuk kemi aftësi ekspresiviteti.

Lexues i ndershëm! Mos u habit dhe le të mos i mbulojë perdja sytë e tu e pastaj të tallesh!

Zoti e ka larguar perden nga sytë e Umer Ibn Hattabit kur ka qëndruar në minberin e Medines ditën e premtë gjatë ligjëratës së tij para shokëve. Umerit, gjatë ligjëratës së tij iu parafytyrua udhëheqësi i ushtrisë muslimane Sarije në Nahavend të Irakut se si luftonte kundër armiqve pabesimtarë, por të rrethuar dhe shpëtimi i vetëm ishte ngjitja në një kodër afër tyre. Kur iu parafytyrua kjo gjë Umerit, ndërpreu ligjëratën dhe briti me zë të lartë: “O Sarije, kah kodra, kah kodra!”

Sarije e ka dëgjuar zërin e Umerit edhe pse një distancë të tillë njerëzit e kalonin me dhjetëra ditë udhëtimi. Meqë e njohu zërin e Umerit, u drejtua kah kodra, shpëtoi dhe fitoi.

Si e pa këtë Umeri?!

Si e dëgjoji Sarije!?

Ky është sekretin e shpirtit (ruhut), besimit (imanit) dhe mëshirës së Zotit:

“E juve ju është dhënë fort pak dije”. (Israë, 85)

PARIMET E SISTEMIMIT SHPIRTËROR

Njëri nga dijetarët e ka përshkruar qëllimin e sistemimit shpirtëror kështu: “Ky është sistemim hyjnor, i gjallëron zemrat e vdekura, i lartëson ndjenjat e pastaj njerëzit e njohin Zotin e Madhëruar.”

Por, cilat janë parimet e këtij sistemimi shpirtëror?

Këto parime janë tri:

PARIMI I PARË: për konceptimin e Hyjnisë

Zoti e ka përshkruar Vetën në librin e Tij kështu:

“All-llahu është një, nuk ka zot tjetër përveç Atij. Ai është mbikëqyrës i përhershëm dhe i përjetshëm. Atë nuk e kap as kotja as gjumi, gjithë çka ka në qiej dhe në tokë është vetëm e Tij. Askush s'mund të ndërmjetësojë tek Ai, pos me lejen e tij, e di të tashmen që është pranë tyre dhe të ardhmen, nga ajo që Ai di, të tjerët dinë vetëm aq sa Ai ka dëshiruar. Kursija e Tij (dija, sundimi) përfshinë qiejt dhe tokën, kujdesi i Tij ndaj të djave nuk i vjen rëndë. Ai është më i Larti, më i Madhi.” (Bekare, 255)

Ai është afër nesh, nuk i ngjan asgjë, sepse Ai është jashtë çdo parafytyrimi, fuqia e Tij vërehet gjatë krijimit të Tij suksesiv:

“Ne jemi më afër tij se damari (që i rrah) i qafës së tij.” (Kâf, 16)

“I pastër e i lartë është Zoti yt i Gjithëfuqishëm nga ajo që ata i përshkruajnë”. (Es-Saffat, 180)

“Kur Ai dëshiron ndonjë send, urdhri i Tij është vetëm t'i thotë: “Bëhu”! Ai menjëherë bëhet.” - (Jâsînë, 82)

“Sikur të gjithë drutë në tokë të jenë lapsa dhe sikur detit t'i shtohen edhe shtatë dete (e të jenë ngjyrë), nuk do të mbaronin fjalët e All-llahut (do të shteronin detet, do të soseshin lapsat e jo mrekullitë e Zotit.). All-llahu është ngadhënjyes i urtë”. (Llukman, 27)

Lexues i nderuar! Dije se ka gjëra që njeriu nuk i di dhe nuk do t'i zbulojë asnjëherë, pa marrë parasysh progresin shkencor dhe civilizues, sepse janë çështje që i takojnë vetëm dijes së Zotit:

“S'ka dyshim se vetëm All-llahu e di kur do të ndodhë kijameti, Ai e di kur e lëshon shiun, Ai e di se ç'ka në mitra (të nënave), nuk e di kush pos Tij se çka do t'i ndodhë (çka do të punojë nesër), dhe askush nuk e di pos tij se në ç'vend (ose kohë) do të vdesë. All-llahu është më i dijsmi, më i njohuri.” (Llukman, 34)

PARIMI I DYTË: si e lidh Islami besimin (Imanin) me zemrat e njerëzve

Kjo lidhje arrihet sipas pesë mënyrave vijuese:

1. ARGUMENTIMI RACIONAL: Në bazë të përsiatjes për krijesat e Zotit dhe sistemit të tyre, sepse një sistem i tillë nuk ndodh vetvetiu e as rastësisht, por patjetër të ekzistojë krijues i kësaj ekzistence:

“Në krijimin e qiejve e të tokës, në ndryshimin e natës e të ditës, ka argumente të qarta për ata që kanë arsye e intelekt. Për ata që All-llahun e përmendin me përkujtim kur janë në këmbë, ulur, të shtrirë dhe thellohen në mendime rreth krijimit të qiejve e të tokës (duke thënë): “Zoti ynë, këtë nuk e krijoje kot”. (Ali Imran, 190/191).

Argumentimi në Kur'an gjithmonë është bindës dhe i qartë:

“Thuaju (o i Dërguar): “O ithtarë të Librit (Teurat e Inxhil), ejani (të bashkohemi) te një fjalë që është e njëjtë (e drejtë) mes nesh dhe mes jush, të mos adhurojmë pos All-llahut, të mos ia bëjmë Atij asnjë send shok”. (Ali Imran, 64)

“A nuk të gjeti ty jetim, e Ai të bëri vend (të dha përkrahje). Dhe të gjeti të paudhëzuar e Ai të udhëzoi? Dhe të gjeti të varfër e Ai të begatoi.” (Ed-Duha, 6-8)

“Le të shikojë njeriu se prej çka është krijuar?” (Et-Tarik, 5)

“E, cilën të mirë të Zotit tuaj po e mohoni?” (Err-Rrahman)

Ajeti i fundit përsëritet në Kur'an tridhjetë e një herë, e nëse njeriu edhe pas kësaj mohon, atëherë dije se nuk verbohën sytë, por zemrat.

2. PROVOKIMI: Që rezulton vetëm sukses dhe bindje:

“A ju e krijoni atë apo ne jemi krijues?” (Vakia, 59)

“Thuaj: “Edhe sikur të bashkoheshin njerëzit dhe xhinët për të sjellë një Kur'an të tillë, ata nuk do të mund të bënin si ky sado që do ta ndihmonin njëri-tjetrin.” (Israë, 88)

3. MREKULLITË: Mrekullitë që i kanë sjellë të dërguarit e Zotit për t'i treguar masës së gjerë të popullit se këtë gjithësi e ka krijuar dhe rregulluar Zoti i Madhëruar. Ai që krijoi potencialitetin e djegies në zjarr është në gjendje ta ndryshojë këtë, ta bëjë më të ngurtë, siç veproi Ai me rastin e Ibrahimit a.s.

4. RRËFIMI I TREGIMEVE DHE SHEMBUJVE: Sepse ato janë *“dëshmi të dukshme dhe përkujtuese për secilin njeri që ka drejtuar mendjen (te Zoti)”*, (Kâf, 8) dhe *“në të gjitha këto, për atë që ka mendje të shëndoshë dhe që i ka vënë veshin me vëmendje, ka argumente”*. (Kâf, 37)

“Para tyre përgënjeshtroan populli i Nuhit, banorët e Bunarit (të pusit) dhe Themudi. Edhe Adi, edhe Faraoni edhe vëllezërit e Lutit, edhe banorët e Ejkes, populli i Tubbeit. Të gjithë i përgënjeshtroan të dërguarit, atëherë merituan ndëshkimin tim”. (Kâf, 12-14).

“Këto janë shembuj që ne ua sjellim njerëzve, por këto nuk i kupton kush pos dijetarëve”. (Ankebût, 43)

“Ne u kemi sjellë njerëzve në këtë Kur'an shembuj nga çdo lëmë e nevojshme, ashtu që të marrin përvojë (mësim).” (Zumer, 27).

5. MBIKËQYRJA HYJNORE: Ndoshta ndjenja se Zoti është mbikëqyrës, konsiderohet si rregullator themelor i veprave dhe sjelljeve të muslimanit ashtu siç kanë qenë më parë.

Muhammedi a.s. thotë:

“Adhuroje Zotin sikur e sheh, e nëse nuk e sheh atëherë Ai të sheh”.

Kështu lind te muslimani ndjenja për mbikëqyrje hyjnore në çdo aktivitet.

PARIMI I TRETË: qëndrimi i Islamit ndaj kësaj bote, botës tjetër, parajsës dhe ferrit

Zoti i Madhëruar thotë për këtë botë se është përjetim mashtrues, por pastaj, pa dyshim, vjen Dita e gjykimit dhe vazhdon t'i përshkruajë në atë rast fenomenet natyrore dhe jonatyrore, njerëzit, ashtu që edhe trupi të rrëqethet;

“O ju njerëz, duhet ta dini se jeta e kësaj bote nuk është gjë tjetër vetëm se lojë, kalim kohe për argëtim, stoli, krenari mes jush dhe përpjekje në shtimin e pasurisë dhe të fëmijëve.” (Hadid, 20)

“Kur dielli të jetë mbështjellë (dhe të errësohet). Dhe kur yjet të kenë rënë (e të jenë shkapërderdhur). Dhe kur kodrat të kenë udhëtuar (e bërë pluhur në ajër). Dhe kur devetë e shtrenjta të lihen pa barë në fushë. Dhe kur egërsirat të jenë bashkuar (tubuar). Dhe kur të pyeten ato vajza të varrosura të gjalla. Për çfarë mëkati ato janë mbytur. Dhe kur fletushkat të jenë shpallur. Dhe kur qielli të jetë hequr. Dhe kur xhehennemi të jetë ndezur fort. Dhe kur xhenneti të jetë afruar. Atëbotë njeriu do të dijë se çka ka ofruar (të mirë ose të keqe).” (Tekvîr, 1-14)

Pastaj në suren (kaptinë) “Muraselat” ripërsëritet dhjetë herë ajeti që vijon:

“Atë ditë-mjerim për ata që përgënjeshtroan”.

Pas përshkrimit të gjendjes së njerëzve flitet edhe për jobesimtarët:

“Ah sikur t'isha dhé!” (Amme, 40)

“Atë ditë shokët e ngushtë do të jenë armiq të njëri-tjetrit, përveç atyre që ishin të singertë në miqësi”. (Zuhruf, 67)

“Atë ditë, kur ta përjetoni atë secila gjallesë do të braktisë atë që ka për gjini dhe secila shtatzënë e hedh para kohe barrën e vet, ndërsa njerëzit duken të dehur po ata nuk janë të dehur, por dënimi i All-llahut është i ashpër.” (Haxh, 2)

“E kur të vijë ushima (krisma e kijametit). Atë ditë njeriu ikën prej vëllait të vet. Prej nënës dhe prej babait të vet. Prej gruas dhe prej fëmijëve të vet. Atë ditë secili njeri do ta ketë hallin e vet.” (Abese, 33-37)

Kur flitet në Kur'an për xhennetin, përshkruhet mënyra e ringjalljes së atyre që i frikohen Zotit:

“Dhe për shkak se ata duruan, i shpërbleu me xhennet dhe petka mëndafshi. Aty janë mbështetur në kolltukë e aty nuk shohin as diell (vapë) e as të ftohtë. Hijet (e pemëve) janë mbi ta dhe frutet e pemëve iu qasen shumë afër. Dhe atyre u bëhet shërbim me enë të argjendta dhe me gota të tejudkshme. Të tejudkshme nga argjendi që ata (shërbëtorët) i përcaktuan të jenë sa duhet (të mëdha e të vogla). Dhe u jepet aty gota me verë të përzier me zenxhebilë, (bimë aromatike). Nga burimi aty që quhet Selsebil (i lehtë në të pirë). Dhe atyre u sillen për shërbim djelmusha që përherë janë të tillë sa që kur t'i kundrosh të duken si margaritarë të derdhur. Dhe kur të shikosh aty, sheh begati të mëdha e zotërim (pronë, pasuri) të madh. Kanë të veshur petka mëndafshi të hollë e të gjelbër (atllas) dhe të mëndafshit të trashë (brokat), janë të stolitur me byzylikë të argjendit dhe Zoti i tyre u jep të pinë ujë të pastër. Ky është shpërblimi i juaj, sepse angazhimi juaj ka qenë i pranishëm.” (Insanë, 12-22)

Kurse Ferri (xhehennemi) përshkruhet kështu:

“E xhehennemi është në pritë, (pusi). Është vendstrehim i arrogantëve. Aty do të mbesin për tërë kohën (pa mbarim). Aty nuk do të shijojnë as freski as ndonjë pije. Përveç ujë valë e kalbësirë. Si ndëshkim i merituar. Ata ishin që nuk pritnin se do të japin llogari. Dhe argumentet tona i përgënjeshtroan me këmbëngulje. Ndërsa Ne çdo send e kemi ruajtur me shkrim të saktë. E ju pra, vuani se nuk do t'u shtojmë tjetër vetëm se vuajtje.” (En Nebe'e, 21-30)

Zoti i Lartmadhëruar gjithashtu e përshkruan edhe zjarrin:

“E unë atë do ta hedh në Sekar. E, ku e di ti se çka është Sekar? Ai nuk le send të mbetet pa u djegur. Ai është që ua prish dhe ua nxin lëkurët. Mbikëqyrës mbi të janë nëntëmbëdhjetë.” (Muddeththir, 26-30).

“Përkujto ditën kur Ne xhehennemit i themi: “A je mbushur?” E ai thotë: “A ka ende?” (Kâf, 30)

“Që posa të duket ai prej një vendi të largët, ata ia dëgjojnë atij edhe vlimin edhe kërhamzën e tij (xhehennemit).” (Furkan, 12)

MËNYRAT E EDUKATËS SHPIRTËRORE

Këto ishin parimet e sistemimit shpirtëror, por cilat janë mënyrat e kësaj edukate?

Mund të themi se ato janë katër:

MËNYRA E PARË: Pastrimi

Muhammedi a.s. thotë se pastërtia është shtylla e besimit (imanit) dhe me te në Islam nënkuptojmë pastrimin e brendshëm dhe të jashtëm nga të këqijat.

Sipas Gazaliut, ekzistojnë tri lloje të pastërtisë:

1. Pastrimi i organeve prej krimeve dhe mëkateve,
2. Pastrimi i zemrës prej moralit të urryer dhe të këqijave të qortuara,
3. Pastrimi shpirtëror sikur ai i peygamberëve.

MËNYRA E DYTË: Namazi

Namazi është kushti themelor në Islam.

Muhammedi a.s. thotë:

*Namazi është shtylla e fesë, kush e kryen atë, lartëson fenë, e kush e le pas dore, shkatërron fenë”*²⁵

Namazi është gjithashtu relacion mes Zotit dhe robit të tij. Ibrahim ibn Ed'hemi (sufist i njohur, përkth.) na rrëfen atë që e ndien gjatë namazit të natës duke iu lutur Zotit:

“Ne ndjejmë një kënaqësi të tillë që nëse mbretërit e përjetonin atë, do të na luftonin”.

Lexues i nderuar!

A ke provuar ndonjëherë lutje të pastër që të le përshtypje në thellësitë e shpirtit tënd?

Nëse jo, atëherë shpejto se:

“Vërtet namazi largon nga të shëmtuarat dhe të irituarat”. (Ankebût, 45)

MËNYRA E TRETË: Të përmendurit e Zotit

Kur e përmendin zemrat emrin e Zotit, qetësohen:

“Përmende Zotin tënd nëse harron”. (Kehf, 23)

Për adhurim nuk ka kohë dhe term të caktuar:

“Adhuroje Zotin tënd mëngjes e mbrëmje”. (Insan, 25)

Nuk duhet të na largojnë obligimet tona personale nga adhurimi i Zotit:

“O ju që besuat, as pasuria juaj e as fëmijët tuaj të mos ju shmangin nga adhurimi i All-llahut, e kush bën ashtu, të tillët janë me ata të humburit”. (Munafikünë, 9)

MËNYRA E KATËRT DHE E FUNDIT: Leximi i Kur'anit

Leximi i Kur'anit përmban një lloj rikujtimi për njeriun. Kur'ani gjithashtu

paralajmëron, udhëzon dhe shpëton:

“Ne ua bëmë të lehtë atë (Kur'anin) në gjuhën tënde ashtu që ata të marrin mësim.”

(Duhan, 58)

“Ti këshilloje me këtë Kur'an atë që i frikohet kërcënimit tim”. (Kâf, 45)

“Është e vërtetë se ky Kur'an udhëzon për atë rrugë që është më se e vërteta”. (Israë, 9)

“Ne të shpallëm Kur'anin që është shërim dhe mëshirë për besimtarët”. (Israë, 82)

Zoti na tërheq vërejtjen dhe kërkon prej nesh ta lexojmë Kur'anin me kujdes:

“Ne Kur'anin e bëmë të lehtë për mësim, por a ka ndokush që merr mësim?” (Kamer, 17)

²⁵ Bejhakiu e transmeton si të dobët, Dejlemi si mursel, Ibn Salahu thotë se është anonim, Neveviu e refuzon, ndërsa sipas Ibn Haxher el-Askalanit ky është i dobët me transmetim të ndërprerë.

PËRFUNDIM

Kjo ishte filozofia e moralit në Islam.

Rregullat e kësaj filozofie i ka caktuar Krijuesi i njerëzimit, Zoti i Gjithësisë me mesazhin e zbritur Muhammedit a.s. (paqja dhe shpëtimi qofshin mbi te!).

Statusi ynë është i tillë dhe ashtu si është për shkak se i kemi mënjanuar këto mësimet të shenjta, jemi larguar nga morali i përkryer që na caktonte një pozitë e karakter të posaçëm dhe jemi drejtuar kah materializmi i Perëndimit.

“Ju jeni populli më i dobishëm, i ardhur për të mirën e njerëzve, të urdhëroni për të mirë, të pushoni nga veprat e këqija dhe të besoni All-llahun”. (Ali Imran, 110)

A thua vallë, do t'i kthehemi Islamit e ta udhëheqim përsëri njerëzimin e humbur në hutime?!

PAQJA QOFTË MBI JU!